

HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZA İSTİÂZE İLE BAŞLAMA RİVÂYETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN ANALYSIS ON THE NARRATIONS ABOUT PROPHET'S STARTING PRAYER (SALĀH) WITH INVOCATION

SİNAN ERDİM

DR. ÖĞR. ÜYESİ, KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ, HADİS ANABİLİM DALI
DR. ASSOCIATE PROFESSOR, KASTAMONU UNIVERSITY, FACULTY OF THEOLOGY,
DEPARTMENT OF HADITH
KASTAMONU, TURKEY

serdim@kastamonu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0003-2564-5027>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1092380>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
23 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted
20 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as
Erdim, Sinan, "Hz. Peygamber'in Namaza İstiâze ile Başlama Rivâyetleri Üzerine Bir İnceleme [An Analysis on the Narrations About Prophet's Starting Prayer (Salâh) with Invocation]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/1 (Haziran/June 2022): 155-177.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

HZ. PEYGAMBER'İN NAMAZA İSTİÂZE İLE BAŞLAMA RİVÂYETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Namaza başlanıldığında Fâtihâ Sûresi'nden önce istiâze etmek Mâlikî Mezhebi hariç diğer üç mezhep tarafından amel edile gelen bir uygulamadır. Konuyla ilgili nakledilen rivâyetlere göre az sayıda da olsa bazı sahâbiler namaza bu şekilde başlamışlardır. Ayrıca tâbiinin önde gelen isimlerinin de istiâze ile kiraâte başladıkları nakledilmiştir. Ancak bu istiâzeler alışla gelen tek tip bir istiâze olarak karşımıza çıkmamaktadır. Ayrıca bazıları Fâtihâ Sûresi'nden önce bazıları ise sonrasında istiâze etmişlerdir. Nitekim çalışmamızda da görüleceği üzere bu farklı uygulamalar musannifler tarafından da bab başlıklarına yansıtılmıştır. Konuyla ilgili Hanefî Mezhebi'nin kurucularının söylemlerine baktığımızda, İmâm Muhammed'in (ö. 189/805) *el-Asl*'da namazın kılınışını anlatırken Sübhâneke Duâsı'nın ardından namaz kılan kişinin içinden istiâze edeceğini söylediğini görmekteyiz. Hem İmâm Muhammed hem İmâm Ebû Yusuf (ö. 182/798) *Âsâr*'larında bunu İbrâhim en-Nehâî'nin söylemine dayandırmışlardır. Bunun haricinde neden bu şekilde istiâze ile başladıklarına dair onlardan herhangi bir delil tespit edemedik. İmâm Mâlik (ö. 179/795) ise Ramazan ayı hariç farz namazda kiraâten önce istiâze edilmesini doğru bulmamaktadır. Bu uygulamaların gerekçesini ise Medine amelinin ve Medine kurrâlarının uygulamalarının bu şekilde devam ede gelmesi olarak sunmaktadır. İmâm Şâfiî (ö. 204/820) konuyla ilgili bazı deliller ortaya koymuştur. "Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Yüce Allâh'a sığın" âyetini ve Ebû Hureyre ve İbn Ömer uygulamalarını delil olarak sunmuştur. Fakat bu sahâbilerden nakledilen rivâyetler zayıftır. Hz. Peygamber'in kiraâte istiâze ile başladığına dair herhangi bir rivâyet ortaya koyamaması ise önem arz etmektedir. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) ve Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın (ö.290/903) İbn Hanbel'den (ö. 241/855) naklettiklerine göre o istiâze çekilmesini uygun bulmaktadır. Ancak konuyla ilgili herhangi bir rivâyeti delil olarak kendisinden nakletmemişlerdir. Kütüb-i Sitte müellifleri ise bu konuyu "Tekbirden sonra ne söylenir?" veya "Namaza kendisine ile başlanılan duâlar" vb. başlıklar altında ele almışlardır. Buhârî (ö. 256/870) eserinde söz konusu bablarda Hz. Peygamber'in namaza istiâze ile başladığına dair herhangi bir rivâyet tahrîc etmemiştir. Aksine Enes b. Mâlik'ten Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in kiraâte direkt Fâtihâ Sûresi ile başladığına dair bir hadis naklederek Mâlikî Mezhebi ile aynı uygulamayı tercih etmiştir. Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde de Hz. Peygamber'in Fâtihâ'dan önce istiâze ettiğine dair herhangi bir rivâyet görmemekteyiz. Sünen-i Erbaa sahipleri ise eserlerinde söz konusu bablarda Hz. Peygamber'in kiraâte istiâze ile başladığına dair rivâyetleri nakletmişlerdir. Bu eserlerde nakledildiğine göre dört sahâbi Hz. Peygamber'in namaza istiaze ile başladığını nakletmişlerdir. Bunlar; Ebû Saîd el-Hudrî, Cübeyr Mut'im, Abdullâh b. Mes'ûd ve Ebû Ümâme el-Bâhilî'dir. Çalışmamızda da görüleceği üzere bu sahâbilerden nakledilen rivâyetlerde ve haklarında önemli ihtilaflar söz konusu olmuştur. Örneğin Hz. Peygamber'in bunu ne zaman söylediği farklı şekillerde nakledilmiştir. Kimine göre gece teheccüde kalktığına, kimine göre gece namaza başladıktan sonra kimine göre de tüm namazlara başlarken söylemiştir. Ayrıca rivâyetlerde de görüleceği üzere Hz. Peygamber tarafından okunduğu nakledilen bu istiâze yaygın istiâzeye göre bazı farklılıklar da içermektedir. Bazı muhaddisler göre bu konuda nakledilen ve en iyi hadis olarak gösterilen rivâyetin aslı mürsel olup sonra muttasıl hale getirilmiştir. Ayrıca bir başka husus da konuyla alakalı aynı bir rivâyet için farklı muhaddisler tarafından zayıf veya hasen hükmünün verilebilmesidir. Ya da bir muhaddisin zayıf saydığı bir rivâyeti konuyla alakalı farklı tariklerin varlığından hareketle başka bir muhaddis sahîh sayabilmektedir. Bütün bu bilgiler sünnet olarak ifade edilen bu uy-

gulamanın yani namazda kıraâte istiâze ile başlamanın kaynağının Hz. Peygamber dışında bir kaynak olma ihtimalini de zihne getirmektedir. Bu uygulamanın sahâbe ve tabiîn dönemi âlimleri veya kurrâları tarafından başlatılma olasılığının da göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatini taşımaktayız. Amacımız bütün bu veriler ışığında Hz. Peygamber'in namaza başladığında mu'tad bir şekilde Fâtiha Süresi'nden önce istiâze edip etmediği hakkında bazı sonuçlara ulaşabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, İstiâze, Merfû, Sünnet.

AN ANALYSIS ON THE NARRATIONS ABOUT PROPHET'S STARTING PRAYER (ŞALÂH) WITH INVOCATION

Abstract

Invoking before starting prayer (şalâh) with the Surah Fatiha is a practice that has been acted by the three sects except for Maliki. Regard to the narrations about the subject, though ven sahabis were numbersmall number they started prayer (şalâh) like this way. Besides, it was narrated that the prominent names of tabiîn also started recitation with invocation. Nevertheless, these invocations do not appear as ordinary and standardized invocations. In addition, some invoked before the Surah Fatiha and some after. Hence, as can be seen in our study, these different practices were represented in chapter headings by musannifs (authors), too. Relevant to this issue, when we look at the statements of the founders of Hanafi sect, we see that Imam Muhammad while explaining how to perform prayer (şalâh) in el-Asl said that a person who prays (performs şalâh) after Subhanaka prayer will invoke silently. Both Imam Muhammad and Imam Ebu Yusuf in their Asar's attributed this to the statement of Ibrahim an-Nahai. Apart from this, we could not determine any evidence from them regarding why they started with an invocation like this. Imam Shafi'i put some evidence relevant to this issue. He put the verse "While reciting the Kur'an take refuge from the accursed Satan" and Abu Hurayra's and Ibn Omar's practices as evidence. The narrations he related from these sahabis in are weak. His disability in presenting any narration about the Prophet's starting recitation with invocation has importance. According to the narrations from Ibn Hanbel related to Ebu Davud and Abdullah, son of Ahmad b. Hanbal, he approved invoking. Nevertheless, they did not relate any nation from him regarding to the issue as evidence. The Kutub al-Sittah authors discussed this issue under the headings "What is said after takbir?" or "Prayers with which prayer (şalâh) is started" etc. In his work, Buhari did not deduce from those chapt any narration regarding to the Prophet's startingprayer (şalâh) with invocation. On the contrary, he chose the same practice as the Maliki sect while narrating a hadith from Enes b. Malik that the Prophet, Ebu Bekr and Omer started recitation directly with the Surah Fatiha. Also in Muslim's Sahih, we could not see any narration regarding to the Prophet's invocation before the Surah Fatiha. The owners of Sunan collections narrated in relevant chapters of their works that the Prophet started recitation with invocation. Narrated in these collections, four sahabis related that the Prophet started prayer (şalâh) with invocation. These are Abu Said al-Hudri, Cubeyr Mu'tim, Abdullah b. Mes'ud and Abu Umama al-Bahili. As can be seen in our study, there has been significant disagreement on the narrations related from these sahabis and from themselves. For instance, the time the Prophet said this was narrated differently. To some he said this when he woke for prayer (şalâh) at night, to some after he started prayer (şalâh) at night and to some while starting all prayers (şalâhs). Besides, as seen in the narrations this invocation that was recited from the Prophet involves also some differences regarding to the common invocation. To some muhaddisths

(hadith scholars), the origin of the narration that was related and shown as the best hadith, was mursal and made muttasil afterwards. Furthermore, another point for the same narration regarded to the topic is that deducing weak or hasan from different muhaddisths. Or another muhaddith accepted the narration as sahih regarding to the existence of different tarikhs which were related as weak by a muhaddith. All this information is the source of this practice, which is expressed as sunnah, that is, starting the qiraah with invocation in prayer brings to mind the possibility of the source other than the Prophet. We think that the possibility of this practice being started by the scholars or the Qurra of the Companions and Tabiin period should not be ignored. Our aim is to reach some conclusions about whether or not the Prophet invoked before the Surah Fatiha customarily while starting the prayer (şalâh).

Keywords: Hadith, The Prophet, Invocation, Marfu, Sunnah.

GİRİŞ

Namaza başlanıldığında Fâtiha Sûresi'nden önce istiâze etme hususunda Mâlikî Mezhebi hariç diğer mezheplerde benzer bir uygulama söz konusudur. Hanefî Mezhebi kurucularından İmâm Muhammed namaza nasıl başlanıldığını anlatırken kişinin tekbîr aldıktan sonra Sübhâneke Duâsı'nı okuyacağını ve sonrasında içinden (وَيَتَعَوَّذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) istiâze edeceğini belirtir.¹ Hanefî kurucu İmâmlarından neden bu şekilde başladıklarına dair onlardan herhangi bir merfû veya mevkûf delil tespit edemedik.

İmâm Mâlik ise konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Kişi farz namazda kıraâten önce istiâze etmez. Ramazan ayında ise istiâze eder. Çünkü kurrâlar Ramazan'da kalktıkları (namaza) zaman okuya gelmişlerdir.”²

İmâm Şâfiî'nin ise konuyla ilgili bazı deliller sunduğu görülmektedir. Önce “Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Yüce Allâh'a sığın” âyetini vermiştir. Sonra Ebû Hureyre'nin farz bir namazda imâm iken sesini yükselterek (وَيَتَعَوَّذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) dediğini nakletmiştir. Ayrıca İbn Ömer'in istiâzeyi gizlice okuduğunu aktarmıştır. Ebû Hureyre rivâyetini isnâdıyla vermiştir.³ İmâm Şâfiî'nin bu hadîsi kendisinden aldığı İbrâhîm b. Muhammed çok zayıf râvîlerden kabul edilmiştir.⁴ Yani bu rivâyet çok zayıftır. İbn Ömer'in ise ileride geleceği üzere istiâze ettiği sahîh olarak nakledilmiştir. Ancak bunu namazda okuduğuna dair bir rivâyet tespit ede-

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Asl* (Karaçi; İdâretü'l-Kur'ân, t.y.), 1/3.

² Ebû Abdillâh Enes b. Mâlik b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî, *el-Müdevvene* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/63.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ûm* (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1990), 1/129 vd.

⁴ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 2/187.

medik. İmâm Şâfiî'nin bu konuda Hz. Peygamber'den herhangi bir hadîs sunmaması ise dikkat çekmektedir.

Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel'e "Kişi namaza başladığında istiâze eder mi?" diye sorulduğunu, onun da "Evet" dediğini aktarmıştır.⁵ Oğlu Abdullâh ise bâbasının Sübhâneke Duâsı'ndan sonra اعوذ بالله من الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ان الله هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ibarelerini seçtiğini söylemiştir.⁶

Bu konu hadîs musannefatında genel olarak namaza başlanılan duâlar ve vb. konular bağlamında ele alınmıştır. Bu başlıklarda temel üç konu ele alınmaktadır. Bunlar; Sübhâneke veya Veccehtü vb. duâların okunması, sonrasında eûzunun çekilmesi ve üçüncü olarak da besmelenin okunup okunmayacağı ve cehriliği meseleleridir. Kütüb-i Sitte müellifleri de bu bağlamda bâb başlıkları oluşturmuşlardır. Buhârî'nin eserinin "Tekbîrden sonra ne söylenir" bâbında Hz. Peygamber'in namaza eûzu-besmele ile başladığına dair herhangi bir rivâyet görememekteyiz. Tam tersine burada Enes b. Mâlik'in "Hz. Peygamber, Ebû Bekr ve Ömer namaza بالحمد لله رب العالمين ile başladıkları" hadîsine yer vererek kanaatini bu şekilde ortaya koymuştur.⁷ Müslim'in de *Sahih*'inin "Namazın sıfatları ve kendisi ile başlanılan şeyler" ve "Besmelenin cehri olmayacağı görüşünde olan kimsenin delili" bâblarında yine Hz. Peygamber'in eûzu ile başladığına veya Fâtihadan önce istiâze ettiğine dair herhangi bir rivâyet görmemekteyiz.⁸

Sünen-i Erbaa'nın üçü istiâze ile başlama rivâyetlerine yer vermiştir. İstiâze ile başlama rivâyetleri merfû olarak dört sahâbiden nakledilmiş olup bunlar; Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94), Cübeyr Mut'im (ö. 59/678-79), Abdullâh b. Mes'ûd (ö. 32/652-53) ve Ebû Ümâme el-Bâhilî (ö. 86/705). Ebû Dâvûd eserinin "Namaza başlanılan duâlar" bâbında birçok rivâyete yer vermiştir. Bunlardan sadece Cübeyr b. Mut'im hadîsinde istiâze ile başlama bilgisi mevcuttur.⁹ "Namaza Sübhâneke ile başlanması görüşünde olanlar" bâbında ise tahrîc ettiği Ebû Saîd el-Hudrî rivâyetine göre "Hz. Peygamber gece namazına kalkınca önce Sübhâneke'yi okur. Sonra üç tekbîr ve tehlîl getirir ve akabinde şeytandan Yüce Allâh'a sığınır, sonra okurdu."¹⁰ Tirmizî (ö. 279/892) de "Namaza başlarken kişi ne söyler" bâbında Ebû

⁵ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Mısr: Mektebetü İbn Teymiyye, 1999), 1/46.

⁶ Ebû Abdîrahmân Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Mesâilü İbn Hanbel* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1981), 1/76; 1/131.

⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Boğa (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987), "Sıfatu's-Salât", 8.

⁸ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâs, t.y.), "Salât", 13, 46.

⁹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen* (Beyrut: Kahire: Dâru'l-Fikr, 1988), "Salât", 118.

¹⁰ Ebû Dâvûd, "Salât", 119.

Saîd el-Hudrî rivâyetine yer vermiştir.¹¹ İbn Mâce'nin (ö. 273/887) eserinin "Namaza başlama" bâbında tahrîc ettiği Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinde istiâze kısmı olmayıp Hz. Peygamber'in sadece Sübhâneke'yi okuduğu bilgisi mevcuttur.¹² "Namazda istiâze" başlığı altında ise Cübeyr b. Mut'im ve İbn Mes'ûd hadîsini vermiştir. Cübeyr rivâyetinde Hz. Peygamber'in namaza girdiğinde istiâze ettiği nakledilmişken, İbn Mes'ûd hadîsinde mutlak olarak yani namazda bilgisi olmaksızın "Hz. Peygamber şeytandan Yüce Allâh'a istiâze ederdi" bilgisi vardır.¹³ Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'inin "Kıraâtle tekbîr arasında duâ etmek" isimli bâblarında sadece Ebû Saîd el-Hudrî rivâyeti tahrîc edilmiştir. Ancak bu hadîste de sadece Sübhâneke mevcut olup istiâze bulunmamaktadır.¹⁴

İbn Huzeyme (ö. 311/924) ise "Namazda kıraâten önce istiâze" bâbında *فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم* ayetine ve İbn Mes'ûd hadîsine yer vermiştir. Halbuki bu rivâyette yukarıda da belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber'in namazda istiâze ettiği bilgisi mevcut değildir.¹⁵ İbn Hibbân (ö. 354/965) *Sahîh*'inin "Kişinin namazda kıraâta başlamadan önce istiâze etmesi" isimli bâbında Cübeyr b. Mut'im rivâyetine yer vermiştir. Bu rivâyet "Hz. Peygamber namaza başladığında istiâze ederdi" şeklindedir.¹⁶ Beyhâkî (ö. 458/1066) eserinin "İftitâhdan sonra istiâze" bâbında Cübeyr b. Mut'im ve Ebû Saîd el-Hudrî hadîslerine yer vermiştir. Bu rivâyetlerde istiâze mevcuttur. Ayrıca İbn Mes'ûd rivâyetine de yer vermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivâyet sadece Beyhakî tarafından "Namaza istiâze ile başladır" şeklinde nakledilmiştir. Beyhakî, ayrıca İbn Mes'ûd rivâyetinin mevkûf ve merfû olarak nakledildiğine de işaret etmiştir. Hz. Ömer'in ise Sübhâneke Duâs'ını okuduktan sonra istiâze ettiğini aktarmıştır.¹⁷ Beyhakî "Eûzunun cehri veya gizli olması" bâbında Ebû Hureyre'nin cehri, İbn Ömer'in gizli okuduğunu nakletmiştir. Beyhakî bu rivâyetleri yukarıda verdiğimiz İmâm Şâfiî isnâdı ile tahrîc etmiştir. Ayrıca tâbiînden Hasan-ı Basrî (ö.

¹¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Yezid et-Tirmizî, *Sünen* (Beirut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî: t.y.), "Ebvâbu's-Salât", 179.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvinî, *Sünen* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1987), "İkâmetü's-Salât", 1.

¹³ İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 21.

¹⁴ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünen* (Halep: Mektebü'l-Matbûât, 1986), "Sıfatu's-Salât", 15.

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü'rî, *Sahîh* (Beirut: el-Mektebü'l-İslâmi, 1970), 1/240.

¹⁶ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîh* (Beirut: Müessesetu'r-Risâle: 1993, t.y.), 5/80.

¹⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994), 2/35 vd.

110/728), İbn Sirîn (ö. 110/729), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) ve İbrâhîm en-Neha'nin (ö. 96/714) de istiâze ettiğini nakletmiştir.¹⁸

1. KONUYLA İLGİLİ MERFÛ RİVÂYETLER

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Hz. Peygamber'in namaza istiâze ile başladığını aktaran rivâyetler merfû olarak dört sahâbîden nakledilmiştir: Ebû Saîd el-Hudrî, Cübeyr Mut'im, Abdullâh b. Mes'ûd ve Ebû Ümâme el-Bâhilî'dir. Bu rivâyetleri incelerken öncelikle hicrî ilk üç asır hadîs kitaplarına başvuracak ihtiyaç halinde de sonraki dönem hadîs kitaplarındaki rivâyetlere yer vereceğiz.

1. 1. Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyetleri

Hanefîlerin ve Hanbelîlerin namaza başladıkları ve sünnet olarak niteledikleri Sübhâneke Duâsı'nın kaynağının Hz. Peygamber mi yoksa sahabe mi olduğunu tespit etmek amacıyla yaptığımız çalışma da konuyla ilgili olarak birçok sahâbîden merfû rivâyet nakledildiğini gördük. Ancak bu rivâyetlerin tamamı -Ebû Saîd el-Hudrî hadîsi hariç- zayıftır. Ayrıca nakledilen söz konusu rivâyetlerin -Ebû Saîd hadîsi hariç- hiçbirinde bu istiâze kısmı bulunmamaktadır. Ebû Saîd rivâyetine Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27), İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), İbn Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî eserlerinde yer vermişlerdir. Bu rivâyetlerin bir kısmı sadece "Sübhâneke Duâsı ile başladılar" şeklinde tahrîc edilmişken bir kısmında ise istiâze kısmı bulunmaktadır.¹⁹ Ayrıca rivâyetlerin önemli bir kısmında Hz. Peygamber'in bu istiâzeyi gece namazında söylediği geçmektedir. İstiâzeyi içeren rivâyetlerin metni genel olarak şu şekildedir:

عن أبي سعيد الخدري قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قام من الليل كبر ثم يقول : سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك " ثم يقول " لا إله إلا الله " ثلاثا ثم يقول " الله أكبر كبيرا " ثلاثا " أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه. ثم يقرأ: أ¹

Hadîsi tahrîc eden muhaddislerin hepsi şu ortak isnâd ile nakletmişlerdir: Ca'fer b. Süleymân-Ali b. Ali-Ebû'l-Mütevekkil-Ebû Saîd el-Hudrî-Hz. Peygamber. Hadîs dördüncü râvîsine kadar ferd olarak gelmiş ve onun kanalı ile yayılmıştır. Bu rivâyeti ve hakkındaki değerlendirmeleri müstakil bir çalışmada ele aldığımızdan burada tekrar etmeyeceğiz.²¹ Ancak ora-

¹⁸ Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/36.

¹⁹ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kûfî, *el-Kitâbü'l-musannefî*; thk. Kemal Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 1/210; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned* (Kahire: Müessesetü Kurtuba, t.y.), 3/69; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 1; Nesâî, *Sünen*, "Sıfatu's-Salât", 18.

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 2/78; Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Salât", 122; Tirmizî, *Sünen*, "Ebvâbu's-Salât", 178; İbn Hanbel, 3/50.

²¹ Sinan Erdim, "Sübhâneke Duâsı Kimin Sünneti?", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*

da ulaştığımız sonuçlar genel olarak şu şekildedir: Ebû Dâvûd bu rivâyetin aslının mürsel olduğunu ve hatalı olarak müsned nakledildiği bilgisini aktarmıştır.²² Tirmizî de tahriç ettikten sonra isnâdın eleştirildiği bilgisine atıfta bulunmuş ve Ahmed b. Hanbel'den "Sahih değil" bilgisini aktarmıştır.²³ Nevevî (ö. 676/1277) ve Şuayb el-Arnâvût (ö. 1437/2016) da bu rivâyeti zayıf sayanlar arasındadır.²⁴ Ukaylî (ö. 322/934) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) hasen olduğu görüşündedir.²⁵ Elbânî (ö. 1420/1999) ise rivâyetin en azından hasen sayılabileceği ve başka sahâbîlerden gelen diğer rivâyetlerden hareketle sahîh derecesine yükseleceği görüşündedir.²⁶ Bizim kanaatimiz ise hatâlı nakledildiği yani zayıf olduğu şeklindedir.

Bu rivâyeti Abdürrezzâk b. Hemmâm şâz olarak aşağıdaki şekilde de nakletmiştir. Şâz saymamızın sebebi Abdürrezzâk hariç aynı isnadla nakletmelerine rağmen hiçbir muhaddisin istiâzeyi bu lafızlarla ve mutlak olarak nakletmemeleridir.

عن أبي سعيد الخدري: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول قبل القراءة أعوذ بالله من الشيطان الرجيم.²⁷

Rivâyet "Hz. Peygamber okumaya başlamadan önce أعوذ بالله من الشيطان الرجيم derdi" şeklinde nakledilmiştir. Yani gece veya gündüz namazı veya namaz içi ya da dışı ayırımı yapmadan nakledilmiştir. Bu konuda tek başına sahîh olarak gelen hiçbir rivâyet mevcut değildir.

1. 2. Cübeyr b. Mut'im Rivâyetleri

Bu rivâyeti Tayâlisî (ö. 204/819), İbn Ebî Şeybe, İbn Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Ebû Ya'lâ (ö. 307/919) eserlerinde tahrîc etmişlerdir.²⁸ Isnadların tümünde râvîler dördüncü râvîye kadar aynıdır: Amr b. Murra-Âsım-İbn Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im'dir.

Cübeyr b. Mut'im'in oğlu Nâfi b. Cübeyr tâbiindedir ve sika kabul

21/2 (25 Aralık 2021): 653-671.

²² Ebû Dâvûd, "Salât", 122.

²³ Tirmizî, "Ebvâbu's-Salât", 179.

²⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ezkâr* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1994), 1/44 vd.; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 18/51 vd.

²⁵ Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Suyutî, *Tuhfetü'l-ibrâr b. nüketi'l-ekzâr li'n-Nevevî* (Medine: Dâru't-Turâs, 1997), 1/66, 67.

²⁶ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *İrvâu'l-ğalil fi tahrirci ehâdisi menâri's-sebil* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1985), 2/50.

²⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyeri, *el-Musannef*, thk. Habiburrahmân el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî: 1403, t.y.), 2/86.

²⁸ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsned* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 1/128; İbn Hanbel, 4/80; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 2; Ebû Dâvûd, "Salât", 118; Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned* (Şam: Dâru'l-Me'mûn, 1984), 13/93.

edilmiştir.²⁹ Hadîsin kendisinden yayıldığı râvî Amr b. Murra da âlimlerin çoğunluğunca sika kabul edilmiştir.³⁰

Sihatini tespit açısından isnâdın en önemli kişisi üçüncü râvisidir. Bu râvînin isminde ihtilaf edilmiştir. Hadîsi Amr b. Murra'dan birçok râvî almış olup bu râvîler üçüncü râvînin ismini farklı telaffuz etmişlerdir; Âsım el-Anezî, Âsım b. Umeyr el-Anezî, Abbâd b. Âsım, Ammâr b. Âsım. Örneklerde de görüleceği üzere bazı isnâdlarda ise bir adam şeklinde geçmektedir. Tabakât kitaplarında onu tanıtan muhaddislerin birçoğu bu duruma dikkat çekmişlerdir.³¹

Bu bağlamda muhaddisler onu tanıtırken çoğunlukla hakkında cerh ve ta'dil değerlendirmesinde bulunmamıştır.³² Ayrıca Buhârî, İbn Hibbân ve Mizzî (ö. 742/1341) gibi muhaddisler onu bu rivâyetle tanıtmışlardır.³³ Kaynaklarda onu sika râvîler arasında zikreden sadece İbn Hibbân'dır.³⁴ Ebû Dâvûd ve İbn Mâc'e'nin *Sünen*'lerinde tek bu hadîsinin olduğuna da dikkat çekilmiştir.³⁵

Bezzâr (ö. 292/905) "Bu adam ma>ruf biri değil. Biz bunu şunun için söyledik. Bu hadîsi Nâfi b. Cübeyr'den ondan başka nakleden yoktur. Hz. Peygamber'den nakleden de yoktur."³⁶

İbn Huzeyme, Cübeyr b. Mut'im rivâyetinin Ebû Saîd el-Hudrî rivâyetine benzediğini ancak bu hadîsi nakleden râvînin isminde ihtilaf edildiği söylemiş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: "Âsım el-Anezi ve Abbâd b. Âsım meçhûl kimselerdir. Kim oldukları bilinmiyor."³⁷

Buhârî onu tanıtırken bu hadîsin farklı tarihlerini vermiş ve "Bu sahîh değil" şeklinde bir ifade kullanmıştır.³⁸

İbn Hacer onun hakkında "makbûl" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁹ İbn Hacer, makbûl kavramını "Kendisine mutebaat edilir. Ancak leyyinu'l-hadîs olan biridir" olarak açıklamıştır.⁴⁰

²⁹ Ebû'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Meârif, 1326), 10/404.

³⁰ Mizzî, *Tehzîb*, 22/32 vd.

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Cu'fi el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebir* (Haydarâbâd, Dâiretü'l-Meârif, t.y.), 6/37; Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-İlelü'l-vâride fi ehâdîsi'n-nebeviyye* (Riyâd: Darü Taybe, 1985), 13/425.

³² Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 6/488; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzî İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1952), 6/349.

³³ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 6/489; Mizzî, *Tehzîb*, 13/534; Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât* (Haydarâbâd: Dâru'l-Meârif, 1973), 7/258.

³⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, 1/159.

³⁵ Ebû'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân el-İrâkî, *Zeylü Mizânî'l-İ'tidâl* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1973), 1/130.

³⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *Müsned* (Medine: Mektebetü'l-Ulûm, 2009), 8/65.

³⁷ İbn Huzeyme, *Sahîh*, 1/238-9.

³⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 6/489.

³⁹ Ebû'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer, *Takribü't-Tehzîb* (Suriye: Dâru'r-Reşid, 1986), 1/286.

⁴⁰ İbn Hacer, *Takrib*, 1/74.

Elbânî de onu meçhûl olarak nitelemiştir.⁴¹

Aşağıda da görüleceği üzere bu hadîsin isnâdı Elbânî ve Şuayb el-Arnâvût tarafından da zayıf olarak nitelendirilmiştir.

Rivâyetlerin metni büyük oranda şu şekildedir:

عَنْ ابْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعَمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا دَخَلَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ وَقَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا - قَالَهَا ثَلَاثًا - وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا - قَالَهَا ثَلَاثًا - وَسَبَّحَانَ اللَّهَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا - قَالَهَا ثَلَاثًا - أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ نَفْخِهِ وَنَفْثِهِ وَهَمْزِهِ».⁴²

Cübeyr b. Mut'im dedi ki: "Hz. Peygamber namaza girince tekbir aldı. Üç defa tekbir getirdi. Üç defa "Yüce Allâh'a çokça hamdolsun" dedi. Üç defa "Yüce Allâh>1 sabah ve akşam tesbih ederim" ve "Kovulmuş şeytandan, nefhinden, nefsinden ve hemzinden Yüce Allâh'a sığınırım" dedi.

Metinde anlamı kapalı olan nefh şiir, nefh kibir, hemz ise ilişme, dokunma olarak açıklanmıştır. Bu açıklamalar bazen Hz. Peygamber'e bazen Amr'a bazen de ondan nakleden râvîlerden Husayn'a izafe edilmiştir.⁴³

Rivâyetin bazı tariklerinde bu namazın tatavvu' olduğu geçer. Bir rivâyete göre ise Amr hangi namaz olduğunu bilmemektedir.⁴⁴

Muhaddisler hadîsi şu isnâdlarla nakletmişlerdir:

1-Tayâlisî-Şu'be-Amr b. Murra-Âsim-İbn Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁴⁵

2-İbn Ebî Şeybe-İbn İdrîs-Husayn-Amr b. Murra-Abbâd b. Âsim-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁴⁶

3-İbn Hanbel-Yahyâ b. Hudrî-Mis'ar-Amr b. Murra-Bir Adam-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁴⁷

Şuayb el-Arnâvût: "Bu hadîs hasen li gayrihidir. Nâfi'den alan râvînin zayıflığı sebebiyle isnâdı zayıftır. İsminde ihtilaf edilmiştir" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁸Şuayb el-Arnâvût aynı değerlendirmeyi aşağıdaki diğer İbn Hanbel isnâdları için de yapmıştır.

4-İbn Hanbel-Veki-Mis'ar-Amr b. Murra-Bir Adam-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁴⁹

5-İbn Hanbel-Abdullâh b. Muhammed-Husayn-

İbn Hanbel-Abdullâh b. Muhammed-Abdullâh b. İdrîs-Husayn-Amr b. Murra-Abbâd b. Âsim-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁵⁰

⁴¹ Elbânî, *İrvâ*, 2/54.

⁴² Tayâlisî, *Müsned*, 2/255.

⁴³ İbn Hanbel, *Müsned*, 4/80, 82, 85; Ebû Dâvûd, "Salât", 121.

⁴⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, 4/80; Ebû Dâvûd, "Salât", 121.

⁴⁵ Tayâlisî, *Müsned*, 2/255.

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/209, 215; 6/19.

⁴⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, 4/80.

⁴⁸ İbn Hanbel, *Müsned*, 27/303.

⁴⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, 27/34.

⁵⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, 27/324.

6-İbn Hanbel-Muhammed b. Ca'fer-Şu'be-Amr b. Murra-Âsım-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁵¹

7-İbn Mâce-Muhammed b. Beşşâr-Muhammed b. Ca'fer-Şu'be-Amr b. Murra-Âsım-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im- Hz. Peygamber.⁵²

Elbânî bu isnâda “zayıf” demiştir.

8-Ebû Dâvûd-Amr b. Merzûk-Şu'be-Amr b. Murra-Âsım-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁵³

9-Ebû Dâvûd-Müsedded-Yahyâ b. Mis'ar-Amr b. Murra-Bir Adam-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁵⁴

Elbânî yukarıdaki iki Ebû Dâvûd isnâdına da “zayıf” demiştir.

10-Ebû Ya'lâ-Züheyr b. Harb-Abdurrahmân b. Mehdî-Şu'be-Amr b. Murra-Âsım-Nâfi b. Cübeyr-Cübeyr b. Mut'im-Hz. Peygamber.⁵⁵

Hâkim (ö. 405/1014) bu hadîsin sahîh olduğunu Buhârî ve Müslim'in onu tahrîc etmediğini söylemiştir. Zehebî (ö. 748/1348) de bu hadîs için “sahîh” değerlendirmesinde bulunmuştur. ⁵⁶Elbânî cevap olarak şunları söylemiştir: “Bu konuda tartışma söz konusudur. İbn Hibbân dışında kimse bu râvîyi tevsik etmemiştir. Onun isminin tartışmalı olması onun tanınmadığını hissettirmektedir. Bu sebeple Buhârî “Sahîh değil” dedi. Bununla birlikte konuyla ilgili diğer hadîsler için bu hadîs iyi bir şâhiddir.”⁵⁷

1. 3. Abdullâh b. Mes'ûd Rivâyetleri

Bu rivâyeti Tayâlisî, İbn Hanbel, İbn Mâce, Ebû Ya'lâ ve Beyhakî eserlerinde rivâyet etmişlerdir.⁵⁸ Tayâlisî rivâyeti mevkûf olarak nakletmiştir. Beyhakî ise hem merfû hem mevkûf olarak tahrîc etmiştir.

İsnadların tümünde râvîler üçüncü râvîye kadar aynı olup şu şekildedir: Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd. Yani bu hadîs üçüncü râvîsi Atâ b. es-Sâib'e kadar ferd olarak gelmiş ve onunla yayılmıştır. Hadîsi İbn Mes'ûd'dan aktaran Ebû Abdurrahmân Abdullâh b. Ebî Habib Kûfeli olup tâbiîndendir. Âlimlerce sika kabul edilmiştir.⁵⁹

Atâ b. es-Sâib de Kûfeli olup bu hadîs onun kanalı ile yayılmıştır. Âlimler genellikle onu sika kabul etmekle birlikte ömrünün sonunda hafızasının

⁵¹ İbn Hanbel, *Müsned*, 27/339.

⁵² İbn Mâce, “İkâmetus-Salât”, 2.

⁵³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 188.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 118.

⁵⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 13/393.

⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 1/360.

⁵⁷ Elbânî, *İrvâ*, 2/55.

⁵⁸ Tayâlisî, *Müsned*, 1/49; İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403, 404; İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 2; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 8/411; 9/258; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/36.

⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 5/183.

bozulduğunu söylemişlerdir. Bozulmadan önce işitenlerin hadîsleri sahîh, diğerlerinin rivâyetleri ise zayıf sayılmıştır. İhtilattan önce ondan nakilde bulunanlar arasında Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Sevrî, Vüheyb, Züheyri, Zâide ve Eyyûb isimli muhaddisler bulunmaktadır. İhtilat sonrası ondan hadîs alanlar arasında ise Muhammed b. Fudayl, Cerir, Hüseyim, Hâlid el-Vâsîti ve İbn Uleyye zikredilmiştir. Ebû Hâtîm onun hafızasının çok bozulduğunu söylemiştir. Onun telkine maruz kaldığı da ifade edilmiştir.⁶⁰

İbn Hacer, Atâ b. es-Sâib'in ihtilatı hakkında âlimlerin söylediklerini aktardıktan sonra şunları söylemiştir: "Sevrî, Şu'be, Züheyri, Zâide Hammâd b. Zeyd ve Eyyûb'un Atâ'dan rivâyetleri sahîhtir. Bunların dışındakilerin rivâyetinde ise tevakkuf edilir. Hammâd b. Selem'e ise ihtilaf edilmiştir. Ortaya çıkan şudur ki o iki defa işitmiştir. Dârekutnî'nin (ö. 385/995) sözlerinden anlaşıldığına göre bir defa Eyyûb ile birlikte işitmiştir. Bir defa da daha sonra Basra'ya onların yanına geldiği zaman Cerir ve arkadaşları ile birlikte hadîs dinlemiştir. Allâhu a'lem."⁶¹

Aşağıdaki isnâdlarda da görüleceği üzere bu rivâyeti Atâ b. es-Sâib'den dört râvî almıştır. Birisi Hammâd b. Selem'dir ki Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşlarının tahkik ettiği İbn Hanbel'in *Müsned*'inde ifade edildiğine göre ihtilat öncesi almış ve rivâyeti mevkûf olarak nakletmiştir. Ancak yukarıda verdiğimiz İbn Hacer'in ifadesine göre ondan ihtilat sonrası da nakli söz konusudur. Tespit edebildiğimiz rivâyetlerin dört tanesi İbn Fudayl kanalı ile nakledilmiş olup bu râvî ihtilat sonrası bu hadîsi almıştır. İki rivâyet Ammâr b. Rüzeyk tariki ile nakledilmiştir. Bu râvînin ise ihtilattan önce mi sonra mı aldığı bilinmemektedir. Beyhâkî'nin naklettiği bir rivâyet ise Verkâ tarafından nakledilmiş olup Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşları bir defasında ne zaman aldığı bilinmediğini bir defasında ise ihtilattan sonra aldığı söylemişlerdir. Isnadları verdiğimiz yerde bu değerlendirmelerine de yer vereceğiz.

Rivâyetin metinleri genel olarak aynıdır.

عن عبد الله عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه كان يقول اللهم إني أعوذ بك من الشيطان من همزه ونفته ونفخه قال فهمزه الموتة ونفته الشعر ونفخه الكبير.⁶²

Abdullâh b. Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s): "Kovulmuş şeytandan, nefhinden, nefisinden ve hemzinden sana sığınırım" derdi. Onun hemzi ilişkisi, nefsi şiiir, nefhi de kibirdir."

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Ebû Dâvûd et-Tayâlisî mevkûf, Beyhâkî hem merfû hem mevkûf, diğerleri ise merfû olarak nakletmişlerdir.

⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7/203 vd.; Mizzi, *Tehzîb*, 14/410.

⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 7/207.

⁶² İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, t.y., 6/17.

Ebû Dâvûd'un rivâyetine göre namazda şeytandan ve onun nefhinden Allâh'a sığınan Abdullâh b. Mes'ûd'dur. Bu sığınma da mutlak olarak "namazda" şeklinde nakledilmiştir.

Muhammed b. Fudayl rivâyetlerinde -Beyhakî hadîsi hariç- Hz. Peygamberin bu şekilde istiâze ettiği bilgisi mevcuttur. Ancak bunları namazda veya namaza başlarken söylediği bilgisi bulunmamaktadır.⁶³ Ammâr b. Rûzeyk rivâyetinde de Hz. Peygamber'in bu istiâzesinin namazda olduğuna dair bir bilgi yoktur.⁶⁴

Verkâ hadîsinde de namaz geçmez. Ancak Hz. Peygamber'in bu ifadeleri söylemeleri için sahabeye öğrettiği bilgisi vardır.

Hadîsi muhaddisler şu isnâdlarla nakletmişlerdir:

1-Ebû Dâvûd et-Tayâlisî-Hammâd b. Seleme-Atâ-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd.⁶⁵

Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşları Hammâd'ın ihtilattan önce Atâ'dan hadîs aldığını âlimlerin doğruladıklarını belirtilmiştir.⁶⁶ Ancak yukarıda da verdiğimiz üzere İbn Hacer ihtilattan sonra da dinlediği kanaatindedir.

Beyhakî, Hammâd b. Seleme'nin bu rivâyeti mevkûf olarak naklettiğini belirtmiştir.⁶⁷

2-İbn Ebî Şeybe-İbn Fudayl-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber.⁶⁸

Muhammed b. Fudayl Atâ'dan ihtilattan sonra işittiği için hadîs zayıftır.

3-İbn Hanbel-Ebû'l-Cevâb-Ammâr b. Rûzeyk-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber.⁶⁹

Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşları bu hadîs için sahîh li gayrihi demiştir. İsnadının ise hasen görülebileceğini söylemiştir. Ammâr b. Rûzeyk'in Atâ'nın ihtilatından önce mi sonra mı ondan hadîs aldığının kaynaklarda geçmediğini söylemiştir. Ammâr'ın Sevrî'den önce vefat etmesinden hareketle onun gibi ihtilattan önce olduğuna hükmetmiştir.

İsnaddaki râvîlerden Ebû'l-Cevâb bazı âlimlerce sika, bazıları tarafından ise saduk sayılmıştır.⁷⁰ İbn Hacer, onun için "Saduk, bazen yanılırdı" demiştir.⁷¹ Dikkatimizi çeken bir husus da Ammâr b. Rûzeyk'in İbn Fudayl'a göre daha az tercih edildiğidir.

⁶³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 6/17; İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 2.

⁶⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 9/258.

⁶⁵ Tayâlisî, *Müsned*, 1/49.

⁶⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/378.

⁶⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/54.

⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 6/17.

⁶⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403.

⁷⁰ Mizzî, *Tehzîb*, 2/289.

⁷¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 1/96.

4-İbn Hanbel-Abdullâh b. Muhammed-Muhammed b. Fudayl-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber.⁷²

Muhammed b. Fudayl ihtilattan sonra işittiği için zayıftır. Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşları hadis hakkında "Sahîh li gayrihidir. Bu isnâd zayıftır" demişlerdir.⁷³

5-İbn Mâce-İbn Münzir-İbn Fudayl-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber.⁷⁴

Elbânî de bu tarîk için "sahîh" demiştir.

6-Ebû Yal'a-İbn Ebî Şeybe-İbn Fudayl-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber.⁷⁵

Muhammed b. Fudayl ihtilattan sonra işittiği için rivâyet yine zayıftır.

7-Ebû Ya'lâ-Ebû Hayseme-Ebû'l-Cevâb-Ammâr b. Rûzeyk-Atâ-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz.Peygamber.⁷⁶

8-Beyhakî-Ebû Abdullâh el-Hâfız-Muhammed b. Ya'kûb-İbrâhîm b. Abdillâh-Ahmed b. Ebî Zabya-Verkâ-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber:

Beyhakî-Ebû Abdullâh-Muhammed b. Mûsâ-Muhammed b. Eyyûb-İbn Ebî Şeybe-Muhammed b. Fudayl-Atâ b. es-Sâib-Ebû Abdurrahmân-İbn Mes'ûd-Hz. Peygamber: "Hz. Peygamber namaza girince şöyle dedi." Verkâ'nın hadîsinde ise: "Hz. Peygamber şöyle dememizi emrederdi: ve Kovulmuş şeytandan nefhinden, nefsinden ve hemzinden Yüce Allâh'a sığınırım."⁷⁷

Bu rivâyetten sonra Beyhakî Hammâd'ın bu rivâyeti Atâ'dan mevkûf olarak naklettiği söylemiştir.

Şuayb el-Arnâvût ve arkadaşları bir yerde Verkâ'nın ihtilattan sonra işittiğini söylemişlerdir.⁷⁸ Bir yerde ise kimsenin onun durumunu açıklamadığını o yüzden tevakkuf edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.⁷⁹

İsnaddaki râvîlerden İbrâhîm b. Abdullâh için Zehebî "sadûk" demiştir.⁸⁰ Yine İbn Hacer, Ahmed b. Ebî Taybe için "saduktur ve ferd hadîsleri vardır" demiştir.⁸¹

Elbânî Abdullah b. Mes'ûd hadîsi hakkında şunları söylemiştir: "Hâkim

⁷² İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403.

⁷³ İbn Hanbel, *Müsned*, 1/403.

⁷⁴ İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 2.

⁷⁵ Ebû Yal'a, *Müsned*, 8/411.

⁷⁶ Ebû Yal'a, *Müsned*, 9/258.

⁷⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2/36.

⁷⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/ 495.

⁷⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/ 378.

⁸⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakd'r-ricâl* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963), 1/44.

⁸¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 1/80.

onu “sahih” saydı. Zehebî de onayladı. Ancak bu tartışmalıdır. Busûri *Zevaid*'de “Bu zayıf bir isnâddır. Atâ ihtilatâ maruz kaldı. Muhammed b. Fudayl ihtilattan sonra ondan hadîs aldı” dedi.”⁸² Dikkât edilirse rivâyetin diğer tarikleri hakkında bir değerlendirmeye gitmeye gerek görmemektedir. Halbûkî Elbânî zayıf tariklerin birbirlerini güçlendirdiği metodunu sıkça kullanan biridir.

1. 4. Ebû Ümâme el-Bâhilî Rivâyetleri

Bu rivâyeti sadece İbn Hanbel'in eserinde tespit edebildik.

1-İbn Hanbel-Behz-Hammâd b. Seleme-Ya'lâ b. Atâ-Dımeşki Bir Şeyh-Ebû Ümâme el-Bâhilî-Hz. Peygamber.⁸³

2-İbn Hanbel-İshâk b. Yusuf-Şerik-Ya'lâ b. Atâ-Bir Adam-Ebû Ümâme el-Bâhilî-Hz. Peygamber.⁸⁴

أَبَا أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ مِنَ اللَّيْلِ كَبَّرَ ثَلَاثًا، وَسَبَّحَ ثَلَاثًا، وَهَلَّلَ ثَلَاثًا، ثُمَّ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَشُرْكِهِ».⁸⁵

Ebû Ümâme el-Bâhilî'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s) gece namaza girdiği zaman üç defa tekbîr, üç defa tesbih, üç defa tehlîl getirir ve sonra şöyle derdi: “Ey Allâh'ım kovulmuş şeytandan, onun hemzinden, nefhinden ve şirkinden sana sığınırım.”

Rivâyette meçhûl bir râvî olduğu için hadîs zayıftır. Şuayb el-Arnâvût isnâdın zayıf hadîsin ise hasen li ğayrihi olduğunu söylemiştir.

Konuyla alakalı Hasan-ı Basrî ve Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan nakledilen mürsel rivâyetler de mevcuttur.

Şuayb el-Arnâvût, İbn Hanbel'in Ebû Seleme b. Abdurrahmân kanalı ile naklettiği hadîsin isnâdının zayıf olduğunu söylemiştir. Çünkü İkrime'nin Yahyâ'dan rivâyeti zayıftır ve ayrıca hadîs mürseldir. Rivâyette namaz kaydı da yoktur.⁸⁶

قال يحيى قال أبو سلمة كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قام من الليل يقول اللهم أنى أعوذ بك من الشيطان الرجيم من همزه ونفثه ونفخه قال وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول تعوذوا بالله من الشيطان الرجيم من همزه ونفخه ونفثه⁸⁷

Hasan-ı Basrî'nin mürsel rivâyetleri ise üç ayrı râvî tarafından nakledilmiştir. Birinde namaz kaydı yoktur. Birinde Hz. Peygamber bu ifâdeleri teheccüde başlamadan önce, birinde ise namaza başladığı zaman söylemiştir:

⁸² Elbânî, *İrvâ*, 2/56.

⁸³ İbn Hanbel, *Müsned*, 5/253.

⁸⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, 5/253.

⁸⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, 36/512.

⁸⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/156.

⁸⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, 6/156.

عن الحسن أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يقول اللهم إني أعوذ بك من الشيطان من همزه ونفته ونفخه قالوا ما أكثر ما تستعبد من هذا لمن هذا قال أما همزه فهو الجنون وأما نفخه فالكبر وأما نفته فالشعر.⁸⁸

Bu rivâyeti Hasan'den nakleden Hişam b. Hassan hakkında İbn Hacer: "Hasan ve Atâdan rivâyetleri hakkında eleştiriler mevcuttur. Çünkü irsâl ettiği söylenmektedir" demiştir.⁸⁹

Ebü Dâvûd'un *Merâsîl*'inde İmran b. Müslim tarîki ile şu şekilde nakle-dilmiştir:

عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يُرِيدُ أَنْ يَتَهَجَّدَ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَكْبُرَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْثِهِ وَنَفْخِهِ « قَالَ ثُمَّ يَقُولُ: «اللَّهُ أَكْبَرُ»⁹⁰.

İsnâddaki râvîlerden İmran b. Müslim (ö. ?) hakkında İbn Hacer "sadûk" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹¹ Diğerleri sikadır.

Yine İbn Hacer'in nakline göre Müsedded de bu hadisi eserinde nakletmiştir. Orda Hasan'den hadisi alan Avf b. Ebî Cemile âlimlerin çoğunluğunca sika ancak kaderî ve şii olarak nitelenmiştir.⁹²

وَقَالَ مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عَوْفٍ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْثِهِ وَنَفْخِهِ قَبْلَ مَا هَمْزُهُ قَالَ هَمْزُهُ الْمُؤْتَةُ الَّتِي تَأْخُذُ بَنِي آدَمَ وَنَفْثُهُ الشَّعْرُ وَنَفْخُهُ الْكِبَرُ.⁹³

Bu rivâyetlere dikkat çekmemizin sebebi yukarıda verdiğimiz merfû hadislere benzemeleridir. Yani tâbiîn döneminde bilinen bu mürsel hadisin zaman içerisinde zayıf ve vehimli râvîler tarafından muttasıl hale dönüştürüldüğü veya yerleşik uygulamaya uygun bir hale dönüştürülerek nakledildiği ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Aşağıda gelecek olan bir rivâyet, Hz. Ömer'den de merfû olarak Dârekutnî tarafından tahrîc edilmiştir. Ancak Dârekutnî bu rivâyeti nakleden râvîlerden birinin onu ref' ettiğini söylemiştir. Diğer râvîlerin Hz. Ömer'den mevkûf olarak olarak naklettikleri rivâyetin sahîh olduğunu söylemiştir.⁹⁴ Ancak aşağıda da geleceği üzere sahîh kabul edilen bu mevkûf rivâyetin istiâzesi ile merfû rivâyetlerdeki istiâze farklıdır.

Abdürrezzâk b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe'nin konu hakkında oluşturdukları bâb başlıkları ve burada naklettikleri rivâyetler meselenin anlaşılması noktasında önemli fikirler vermektedir. Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın

⁸⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/84.

⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, 1/572.

⁹⁰ Ebü Dâvûd Süleymân b. el-Eşas b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *el-Merâsîl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408), 1/88.

⁹¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 1/430.

⁹² Mizzi, *Tehzîb*, 22/437.

⁹³ Ebü'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Hacer, *el-Metâlibü'l-`âliye bi-zevâ'idil-mesânîdi's-semâniye* (Suudi Arabistan: Dâru'l-Âsime, 1419), 4/30.

⁹⁴ Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1966), 1/299.

“Namazda istiâze” isimli bâbında İbn Cüreyc, Atâdan “Namazda veya dışında istiâze kıraâten önce vaciptir” sözünü duyunca sebebinin “Kur’ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Yüce Allâh’a sığın” ayeti mi?”⁹⁵ olduğunu sorar ve “Evet” cevâbını alır.⁹⁶

Sahâbeden Hz. Ömer ve oğlu İbn Ömer’in de istiâze ettikleri sahîh sayılan rivâyetlerle aktarılmıştır.⁹⁷ Hz. Ömerin istiâzesi namazda olup Sübhâneke Duâsı’nı okuduktan sonra bir rivâyete⁹⁸ göre şu şekilde nakledilmiştir: *أعوذ بالله من الشيطان الرجيم الحمد لله رب العالمين* Bir rivâyette ise *ثم تعوذ* şeklinde nakledilmiştir.⁹⁹ Şuna da dikkat çekmek de fayda mülâhaza ediyoruz. Hz. Ömer’in Sübhâneke ile namaza başladığını aktaran birçok sahîh hadislerde bu istiâze bilgisi geçmemektedir.¹⁰⁰ Nitekim Hanefî kaynaklarına; İmâm Muhammed ve Ebû Yusuf’un *Âsâr*’larına bakıldığında Hz. Ömer’in namaza Sübhâneke ile başladığı aktarılmıştır. Ancak istiâze okuduğuna dair bir rivâyet nakledilmemiştir.¹⁰¹

İbn Ömer’in istiâzesi ise mutlak nakledilmiş olup namaz kaydı bulunmaktadır:¹⁰² *اللهم أعوذ بك من الشيطان الرجيم أو أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم*

İstiâzelerin şeklinin de farklı olduğunu ve namazda da farklı yerlerde okunduğu görülmektedir. Nitekim Abdürrezzâk b. Hemmâm “Ne zaman istiâze edilir?” şeklinde bir başlık açmıştır.¹⁰³ İbn Ebî Şeybe ise “İstiâze nasıldır ve kıraâten önce mi sonra mı?” şeklinde bir bâb başlığı oluşturmuştur.¹⁰⁴

Tâbiînden Tâvûs b. Keysân *رب أعوذ بك من همزات الشياطين وأعوذ بك رب أن يحضرون* şeklinde istiâze ederdi.¹⁰⁵

İbn Sirîn’in Fâtihadan önce ve sonra *رب أعوذ بالله السميع العليم من همزات الشياطين وأعوذ* şeklinde istiâze ettiği nakledilmiştir.¹⁰⁶

Hasan-ı Basrî’nin Fâtihadan önce *رب أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم* şeklinde istiâze ettiği aktarılmıştır.¹⁰⁷

⁹⁵ en-Nahl 16/98.

⁹⁶ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/83.

⁹⁷ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfi, *Musannef*, thk. Ebû Habîb Nâsır b. Abdilazîz (Riyâd: Dâru Künûzi İşbilyâ, 2015), 3/23 vd.

⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 1/214.

⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 1/214.

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 1/208 vd.

¹⁰¹ Ebû Yûsuf Yâ’kûb b. İbrâhîm b. Habîb el-Kûfi, *el-Âsâr* (Beirut: Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, t.y.), 1/21; Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî, *el-Âsâr* (Beirut: Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, t.y.), 1/122.

¹⁰² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/84; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 1/214.

¹⁰³ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/86.

¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 1/214.

¹⁰⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/84.

¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, t.y., 1/215.

¹⁰⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/86.

İbrâhîm en-Neha'î'nin Fâtihadan sonra istiâze ettiği Saîd b. Cübeyr'in ise önce istiâze ettiği bilgisi mevcuttur.¹⁰⁸

Elbânî Hz. Peygamber'in kıraatten önce أعوذ بالله من الشيطان الرجيم dediği rivâyeti için şöyle demiştir: “İki ziyâde şeyle sahihtir. Bu iki şey olmadan onun için bir asl bilmiyorum.” O ziyâdenin ise نفخه ونفته وهمزه olduğu ve bu şekliyle Ebû Saîd el-Hudrî, Cübeyr b. Mut'im, İbn Mes'ûd ve Hz. Ömer ve Ebû Ümâme rivâyetlerinde de geçtiğini söylemiştir.¹⁰⁹

Elbânî, İbn Münzir'in “Hz. Peygamber'in kıraâte başlamadan önce أعوذ بالله من الشيطان الرجيم dediği Hz. Peygamber'den nakledilmiştir” demesine şöyle cevap vermiştir: “Bununla ilgili bilinen hadîs kitaplarında -Ebû Dâvûd'un *Merasil*'inde Hasan-ı Basrî'den nakledilen rivâyet hariç- herhangi bir şeye vâkıf olmadım. O hadîs Hasan-ı Basrî mürseli olduğu için zayıftır. O hadîste bu sığanın namazda olduğu da yoktur. En iyisi Cübeyr b. Mut'im rivâyetindeki gibi istiâze etmektir. Bazen de السميع العليم ifadesini bazı hadîslerde geçtiği gibi ziyâde etmektir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve diğerlerinin hasen bir isnâdla naklettiği Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinde olduğu gibi.”¹¹⁰

Elbânî bütün bu rivâyetler için şu değerlendirme de bulunmuştur: “Özetle beş tane mûsned ve Hasan-ı Basrî ve Ebû Seleme'nin mürselleri birbirine eklenirse bu ziyâdenin sıhhati ve Hz. Peygamber'e nisbeti kesinleşir ve namaz kılan kişiye onu söylemesi Hz. Peygamber'e iktidâen gerekli olur”¹¹¹

SONUÇ

Konuyla alakalı incelediğimiz rivâyetler ve mezheplerin yaklaşımları bizde şu kanaatleri oluşturmuştur. Öncelikle sahâbeden Hz. Ömer'in namazda Sübhâneke Duâsı'ndan sonra istiâze ettiğine dair sahih sayılan bazı rivâyetler mevcuttur. Ancak konuyla ilgili birçok rivâyetin sadece “Sübhâneke Duâsı” okurdu şeklinde nakledilmesi sebebiyle bu bilgiye ihtiyatla yaklaşılması gerektiği kanaâtindeyiz. İbn Ömer'in ise istiâze ettiği bilgisi bulunmakla beraber bunun namazda olduğu kaydı yoktur. İbn Mes'ûd'un namazda istiâze ettiğine dair nakledilen bir rivâyet mevcut olmakla birlikte sıhhati tartışmalıdır. Yani bazı âlimlerce sahih bazılarına göre zayıftır. Ayrıca hadîs “namazda istiâze ederdi” şeklinde nakledilmiş olup namazın neresinde söylediğine dair bir açıklık getirmemektedir. Bu üç sahâbinin istiâzesi birbirinden farklıdır.

¹⁰⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, 2/87.

¹⁰⁹ Elbânî, *İrvâ*, 2/53.

¹¹⁰ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Temâmu'l-minne fi't-ta'lik alâ fihri's-Sünne* (Dâru'r-Râye, t.y.), 1/176.

¹¹¹ Elbânî, *İrvâ*, 2/57.

Tâbiîn âlimlerine gelince onların da tek tip bir istiâzelerinin olmadığını görmekteyiz. Ayrıca bazıları yine namazla kayıtlı değildir. Namazda ise kiminin Fâtiha öncesi, kiminin sonrası, kiminin de her iki yerde de istiâze ettiği aktarılmıştır.

Mezheplere gelince İmâm Mâlik Ramazan ayı hariç farz namazlara istiâze ile başlanılmasını doğru bulmamaktadır. Ramazanı istisna etmesine ise kurrâların âdetlerini gerekçe olarak gösterir. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinin kurucuları Fâtiha Sûresi öncesi istiâze etmekle beraber bu konuda bir delil sunmamışlardır. İmâm Şâfiî ise delil olarak merfû bir hadîs vermemiş ancak iki mevkûf hadîs nakletmiştir. Biri Ebû Hureyre'ye diğeri İbn Ömer'e izafe edilen bu hadîsler son derece zayıftır. Onun konuyla en iyi delili ilgili Nahl Sûresi'ndeki meşhur ayettir.

Kanaâtimizce konuyla ilgili bilinen en erken rivâyet Hasan-ı Basrî'nin mürsel hadîsidir. Üç râvî ondan bu hadîsi mürsel olarak almıştır. Bu rivâyetler de birbirinden farklıdır. Birine göre Hz. Peygamber bu ifadeleri namazda değil mutlak olarak, birine göre gece teheccüde kalktığına tekbirden önce söylerdi. Birinde ise namaza başladığında söylerdi. Yukarıda geçtiği üzere istiâze ile birlikte başka farklı ibareler de bulunmaktadır.

Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak nakledilen bu rivâyet benzer bir içerikle muttasıl merfû olarak da nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in namaza istiâze ile başladığını aktaran rivâyetler merfû olarak dört sahâbîden nakledilmiştir: Ebû Saîd el-Hudrî, Cübeyr Mut'im, Abdullâh b. Mes'ûd ve Ebû Ümâme el-Bâhilî.

Bunlar içerisinde en iyi rivâyet olarak Ebû Saîd'in hadîsi kabul edilmiştir. Bu rivâyete göre Hz. Peygamber gece namaza kalkınca Sübhâneke Duâsı'nı okur. Akabinde üç tekbîr ve üç tehlîl getirdikten sonra rivâyette geçtiği şekliyle istiâze ederdi. Ebû Dâvûd bu hadîsin aslında mürsel bir şekilde Hasan-ı Basrî'den nakledildiğine ve isnâddaki râvîlerin birinin vehmi ile müsnele dönüştüğü bilgisine dikkat çekmiştir. İbn Hanbel de bu hadîsin sahîh olmadığını ifade etmiştir. Nevevî ve Şuayb el-Arnâvût da zayıf sayanlardır. Ukaylî ve İbn Hacer ise hasen kabul etmiştir. Elbânî bu rivâyetin hasen olduğunu başka sahâbîlerin rivâyetlerinden hareketle sahîh hadîs seviyesine yükseleceğini söylemiştir. Bu rivâyetteki istaze أعوذ بالله السمیع العلیم من همزه ونفحه ونفته şeklinde.

Ebû Ümâme el-Bâhilî ve Cübeyr b. Mut'im rivâyetleri senedlerinde meçhûl râvî barındırması sebebiyle zayıf sayılmışlardır. Şuayb el-Arnâvût her iki hadîsin isnâdı için zayıf, metni için ise hasen li gayrihi demiştir.

Cübeyr rivâyetine göre Hz. Peygamber namaza girince üçer defa tekbîr,

hamd ve tesbih getirdikten sonra *أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ نَفْخِهِ وَنَفْتِهِ وَهَمَزِهِ* derdi.

Ebû Ümâme hadîsine göre ise Hz. Peygamber namaza girince ise üçer tekbîr, tesbih ve tehlîl getirdikten sonra *اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمَزِهِ وَنَفْخِهِ وَشَرْكِهِ* derdi.

Abdullâh b. Mes'ûd rivâyetleri ise birkaç noktadan dikkat çekmektedir. Hz. Peygamberle birlikte dördüncü râvî olan Atâ b. es-Sâib'den hadîsi nakleden dört râvîden Hammâd'ın rivâyetine göre bu şekilde namaza başlayan İbn Mes'ûd'dur. Geriye kalan üç râvînin rivâyetlerine göre de Hz. Peygamber'in bunu namazda söylediğine dair bir kayıt yoktur. Yine bu râvîlerden üçünün bu hadîsi Atâ b. Es-Sâib'den ihtilat öncesi mi yoksa sonrası mı aldığı bilinmemektedir. Rivâyeti çoğunlukla tercih edilen İbn Fudayl'ın rivâyeti ise ihtilat sonrasıdır. Nitekim bu rivâyeti Hâkim'in sahîh saymasına Elbânî itiraz etmiş ve Busûrî'den naklen bu ihtilatâ dikkat çekmiştir.

Elbânî hem bu bilgiyi aktarmış hem de İbn Mâce'nin tahrîc ettiği İbn Fudayl rivâyeti için sahîh demiştir. Buradaki sahîh ifadesiyle hadîsin metnini kastetmektedir. Yukarda verdiğimiz Ebû Saîd el-Hudrî hadîsine de hasen deyip başka rivâyetlerle desteklenip sahîh seviyesine çıkacağını söylemiştir. İbn Mes'ûd rivâyetindeki istiâze *من همزه ونفته من الشيطان بك من أعوذ بك من الشيطان من همزه ونفته* şeklindedir.

Yukarıda da verdiğimiz üzere kurucu mezhep İmâmları namazda Fâtihadan önce istiâze ile başlamalarına dayanak olarak sahîh merfû bir hadîs verememişlerdir. Elbânî gibi sahîh hükmünü verenler ise zayıf veya kimilerince hasen kabul edilen bazı hadîsleri bir araya getirerek buradan kuvvet kazandığından hareketle bu hükmü vermişlerdir. Netice olarak Hz. Peygamber'in Fâtihadan önce istiâze ederek namazlarına başladığına dair müstakil sahîh merfû bir hadîs bulunmadığını söyleyebiliriz. Bu uygulamanın ise kurrâların kıraâte istiâze ile başlama geleneklerinin ve fakihlerin fetvalarının namaza da yansması ile ortaya çıktığı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdirrahmân. Mesâilü İbn Hanbel. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmi, 1981.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' es-San'ânî el-Himyerî. el-Musannef, thk. Habîburrahmân el-A'zamî. Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî: 1403, t.y.

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. es-Sünenü'l-kübrâ. Mekke: Mektebetü Dâri'l-Bâz, 1994.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. Müsned. Medine: Mektebetü'l-Ulûm, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. el-Câmi'u's-sahîh, thk. Mustafa Dîb el-Boğa. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. et-Târîhu'l-kebir. Haydarâbâd, Dâiretü'l-Meârif, t.y.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. el-İlelü'l-vâride fi ehâdîsi'nebeviyye. Riyâd: Darü Taybe, 1985.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. Sünen. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1966.
- Ebû Abdillâh Enes b. Mâlik b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî. el-Müdevvene. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. el-Merâsîl. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel. Mısır: Mektebetü İbn Teymiyye, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. Sünen. Beyrut: Kahire: Dâru'l-Fikr, 1988.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. Müsned. Şam: Dâru'l-Me'mûn, 1984.
- Ebû Yusuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb el-Kûfî. el-Âsâr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. İrvâu'l-ğalîl fi tahrîci ehâdîsi menârî's-sebîl. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1985.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî. Temâmu'l-minne fi't-ta'lik alâ fikhi's-Sünne. Dâru'r-Râye, t.y.
- Erdim, Sinan. "Sübhâneke Duâsı Kimin Sünneti?" Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21/2 (25 Aralık 2021): 653-671.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbüri. el-Müstedrek ale's-Sahîhayn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Irâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân. Zeylû Mizâni'l-İ'tidâl. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1973.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. el-Cerh ve't-ta'dîl. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1952.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî. el-Kitâbü'l-musannef, thk. Kemal Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî. Musannef, thk. Ebû Habîb Nâsır b. Abdilazîz. Riyâd: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 2015.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. el-Metâlibü'l-'âliye bi-zevâ'idi'l-mesânidi's-semâniye. Suudi Arabistan: Dâru'l-Âsime, 1419.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. Takrîbü't-Tehzîb. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. Tehzîbü't-Tehzîb. Hindistan: Matbaatü Dâireti'l-Meârif, 1326.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. Müsned. Kahire: Müessesetü Kurtuba, t.y.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. Müsned, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Adil Mürşîd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. es-Sikât. Haydarâbâd: Dâru'l-Meârif, 1973.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. Sahîh. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle: 1993, t.y.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü'rî. Sahîh. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1970.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. Sünen. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1987.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. el-Câmi'u's-sahîh. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, t.y.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. Sünen. Halep: Mektebü'l-Matbûât, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. Ezkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Suyutî, Abdurrahmân b. Ebû Bekr. Tuhfetü'l-ebâr b. nüketi'l-ezkâr li'n-Nevevî. Medine: Dâru't-Turâs, 1997.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. el-Üm. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1990.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. el-Âsâr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.

- Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad. el-Asl. Karaçi; İdâretü'l-Kur'ân, t.y.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. Müsned. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Yezid. Sünen. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî: t.y.,
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.